

HARMONIZACE VĚCNÉ KATALOGIZACE V ČESKU: REALITA

Marie Balíková, Národní knihovna ČR

Tento informativní příspěvek navazuje na článek ze sborníku *Knihovny současnosti 2004*.¹ Pro věcné katalogizátory a indexátory v Česku je dobré zjištění, že na otázku, která tehdy byla položena: „Harmonizace věcné katalogizace v Česku: sen či realita?“, existuje v roce 2006 jednoznačně kladná odpověď vyjádřená názvem dnešního příspěvku – viz výše. Harmonizace věcné katalogizace se v Česku skutečně stává realitou, byť postupně, pomalými krůčky a mnohdy klopotně.

Harmonizace věcné katalogizace spočívá ve sladění pravidel, postupů, metod a nástrojů používaných při věcném zpřístupnění dokumentů. Cílem je efektivní věcná katalogizace, kvalitní zpřístupnění informačních zdrojů, jejich částí a informací v nich obsažených pomocí věcných selekčních termínů vyjadřujících obsahové charakteristiky dokumentů, realizovaná v kooperaci. Vzniklé záznamy obsahují plně kompatibilní věcné údaje. V tomto směru jsou její cíle totožné se sdílenou katalogizací (v oblasti věcného zpřístupnění), oba procesy se vzájemně výrazně ovlivňují, jeden podmiňuje druhý.

Úspěšná harmonizace věcné katalogizace i sdílená katalogizace vyžadují

- racionalizaci pracovních procesů, tj. stanovení optimálního procesu zpracování, který plně odpovídá potřebám uživatelů kooperujících institucí
- důslednou aplikaci národních a mezinárodních pravidel a standardů
- včasnost zpracování
- kvalitu zpracování
- omezení provozních a katalogizačních specifíků vyskytujících se v jednotlivých institucích

U věcné katalogizace k tomu navíc přistupuje

- kritické zhodnocení používaných nástrojů, tj. speciálních selekčních jazyků používaných v dané instituci/v jednotlivých institucích, např. volně tvořená klíčová slova, specifická aplikace systému MDT, uplatnění vlastního třídění apod.

¹ Harmonizace věcné katalogizace v Česku: sen či realita? – In: *Knihovny současnosti 2004*, s. 307-322

- upřednostnění metody řízení a pojmové indexace, tedy výběr indexačních termínů z předem definovaného selekčního jazyka.

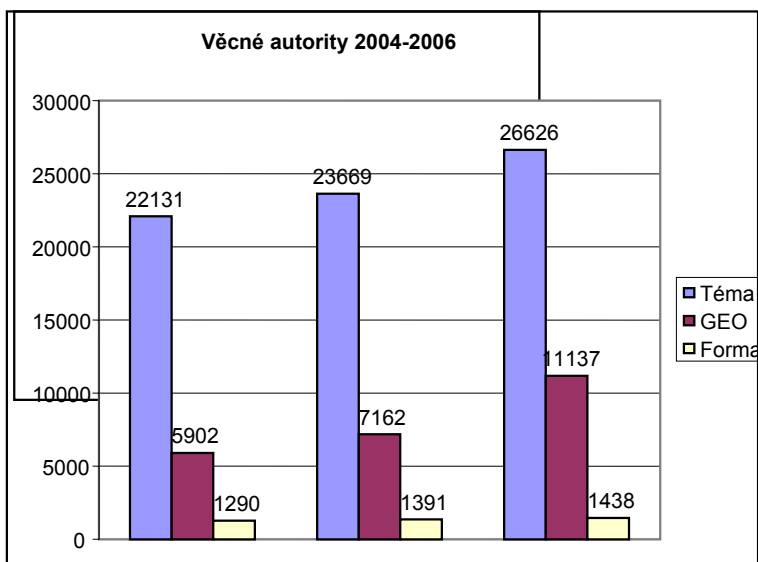
Výsledky harmonizace věcné katalogizace jsou patrné v oblastech

- tvorby a aplikace věcných autorit
- aplikace schématu Konspektu

Soubor věcných autorit se skládá ze tří částí; jsou to

- soubor tematických autorit
- soubor geografických autorit
- soubor formálních autorit

Následující graf poskytuje přehled o počtu zpracovaných autoritních termínů v bázi věcných autorit v období 2004-2006.

Nárůst počtu zpracovaných tematických autorit je převážně výsledkem sdílené katalogizace projektu ALEPH Cluster, kterého se účastní Moravská zemská knihovna, Národní knihovna ČR a Vědecká knihovna v Olomouci.²

Výrazný nárůst počtu zpracovaných geografických autorit je výsledkem iniciativy Aktualizace souboru geografických autorit - doplňování geografických termínů jednotlivých regionů v kooperaci s oblastními knihovnami.

² Harmonizace postupů a metodiky aplikované ve věcné katalogizaci v rámci projektu ALEPH Cluster není předmětem tohoto příspěvku.

Soubor geografických autorit se svou podstatou pohybuje na pomezí jmenných a věcných autorit. V NK ČR z organizačních důvodů spravuje tento soubor oddělení národních věcných autorit a věcného zpracování. Na pracovní skupině pro věcné zpracování v prosinci 2005 byl vyhlášen a členy pracovní skupiny odsouhlasen program intenzivní kooperace při tvorbě souboru geografických autorit, tj. byl stanoven následující harmonogram spolupráce:

termín	instituce	počet GEO termínů
únor 2006	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	670
březen 2006	Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	171
duben 2006	Jihočeská vědecká knihovna v Č. Budějovicích	826
květen 2006	Krajská vědecká knihovna v Liberci	108
červen 2006	Krajská knihovna Vysočiny	448
červenec 2006	Krajská knihovna Františka Bartoše	247
srpen 2006	Krajská knihovna Karlovy Vary	
září 2006	Severočeská vědecká knihovna v Ústí n. L.	
říjen 2006	Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	
listopad 2006	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	
prosinec 2006	Krajská knihovna v Pardubicích	
leden 2007	Moravská zemská knihovna	
únor 2007	Vědecká knihovna v Olomouci	

Cílem této iniciativy je zahrnout geografické termíny jednotlivých oblastí potřebné při věcném popisu dokumentů do národního souboru geografických autorit. Soubor geografických autorit nemá z principu obsahovat geografické názvy všech entit vyskytujících se na území regionu, Česka, Evropy..., nemá tedy suplovat faktografické nebo jiné geografické zdroje dostupné online či v tištěné podobě. Primární funkcí souboru geografických autorit je umožnit uživateli standardní a komfortní přístup při vyhledávání informací v informačních zdrojích (tištěných i elektronických) a katalogizátorům poskytnout nástroj usnadňující věcné zpřístupnění informačních zdrojů a informací v nich obsažených, ve kterých je předmětem obsahu geografický název.

Aktualizace souboru geografických autorit probíhá z časových i kapacitních důvodů ve dvou fázích. V první fázi se snažíme o připojení geografických termínů obecnějšího významu, tedy geografických termínů, které jsou pro uživatele i katalogizátory v Česku důležitější, významnější. K těm bezesporu patří především názvy správních oblastí, měst, obcí a jejich částí a názvy významnějších geomorfologických útvarů. Pomístní jména regio-

nálního a místního charakteru, např. názvy označující studánky, zaniklé usedlosti, kopce, místní přírodní útvary, které jsou v současné době již obsažené v bázích kooperujících institucí, připojíme do souboru geografických autorit ve druhé fázi, a to především z důvodů proporcionální tvorby geografického souboru a z důvodů kapacitních (dohledávat všechny potřebné prameny je v případě pomístních názvů časově náročné). Návrhy pomístních názvů, které katalogizátoři aktuálně potřebují a posílají, jsou průběžně zpracovávány.

Kompatibilita věcných selekčních prvků vytvářených v projektu sdílené katalogizace či harmonizace věcné katalogizace předpokládá i důslednou a hloubkovou údržbu autoritních souborů všech typů. Při kooperaci v oblasti geografických autorit byla odkryta a následně odstraněna dvojkolejnost při posílání a zpracovávání návrhů názvů mikroregionů a euroregionů.³

Harmonizace věcné katalogizace spočívá ve sladění postupů, metod a pravidel při tvorbě věcných selekčních prvků všech typů, tedy i jmenných entit používaných při věcném zpřístupnění dokumentů. V letošním roce jsme se věnovali řešení zápisu jmen rodin/rodů, vytvořili jednoduchá pravidla pro jejich standardní zápis a formou návrhů odeslali do souboru jmených personálních autorit cca 330 návrhů těchto entit.⁴

Příklady návrhů:

Ident. číslo	jx20060320020
Záhlaví	<u>Allilujev (rodina)</u>
Biograf.údaje	Ruská rodina , příbuzná s J. V. Stalinem.
Provenience	*
Status	definitivní
Zdroj informace	Vladimir Allilujev: Chronika odnoj sem'ji
Systém. číslo	000335428

	J-NÁVRH
Ident. číslo	jx20060403054
Záhlaví	<u>Liudolfovcí (rod)</u>
Biograf.údaje	Šlechtický rod .
Provenience	*
Status	definitivní
Zdroj informace	Hagen Keller: Otoni
Systém. číslo	000337563

³ Více informací na adrese

http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_mikroregiony.htm

⁴ Metodika zápisu autoritních záhlaví tohoto typu je dopracována oddělením národních jmenných autorit a podléhá schválení Radou pro katalogizační politiku.

V oblasti jmenných entit před námi ještě stojí jeden úkol, a to vytvořit předpoklady pro harmonizaci postupů při zápisu záhlaví anonymních děl a záhlaví autor/dílo, které jsou předmětem dokumentu a jejichž autoritní formy se zatím z technických důvodů nevytvářejí.

Postupná harmonizace věcné katalogizace se projevuje i v oblasti aplikace schématu Konspektu - mezinárodního standardu pro popis a budování knihovních fondů a knihovních sbírek.

Kategorizační schéma Konspektu obsahuje:

24 předmětových kategorií

584 skupin Konspektu, z nichž následujících 11 nebylo prozatím u nás použito

629.056.2	Astronomická navigace
821.873.09	Literatury andsko-rovníkových jazyků (o nich)
94(735)	Dějiny jihovýchodních států USA
94(736)	Dějiny států jižní části středních USA
94(84)	Dějiny Bolívie
94(88)	Dějiny Guayany a Surinamu
94(932/935)	Dějiny států a oblastí Melanésie
94(954)	Dějiny Papuy-Nové Guiney
94(961/968)	Dějiny států a oblastí Polynésie a Mikronésie
94(97)	Ostrovy Tichého oceánu
94(98/99)	Dějiny území Arktidy a Antarktidy

Počet knihoven používajících kategorizační schéma Konspektu vzrůstá. Podle posledního zjištění jsou to: Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Knihovna Akademie věd ČR, Knihovna univerzity Palackého v Olomouci, Krajská knihovna Františka Bartoše, Krajská knihovna Karlovy Vary, Krajská knihovna v Pardubicích, Krajská knihovna Vysočiny, Krajská vědecká knihovna v Liberci, Moravská zemská knihovna, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, Národní filmový archiv – knihovna, Národní knihovna ČR, Památník národního písemnictví – knihovna, Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem, Státní technická knihovna, Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Univerzitní knihovna Univerzity Pardubice, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Vědecká knihovna v Olomouci, Vysoká škola ekonomická - CIKS.

V listopadu 2002 B. Stoklasová a P. Krbec uvádějí: „Překážkou pro komplexní zpřístupnění klasických fondů českých knihoven a snadnou navigaci uživatelů hledajících informace k určitému tématu do knihoven

silných práv v hledané oblasti je nekvalitní popis obsahu fondů na stránkách většiny českých knihoven a absence údajů umožňujících makropohled na fondy našich knihoven. Chybí komplexní a srozumitelná tematická mapa našich knihoven vytvořená na základě jednotné metodiky, koordinace v oblasti budování a využívání fondů nepatří k silným stránkám českého knihovnictví.⁵

Dnes můžeme se zadostiučiněním konstatovat, že se situace výrazně změnila: stále větší počet knihoven používá kategorizační schéma pro potřeby Konspektu, zvláště při zpřístupňování současné produkce.

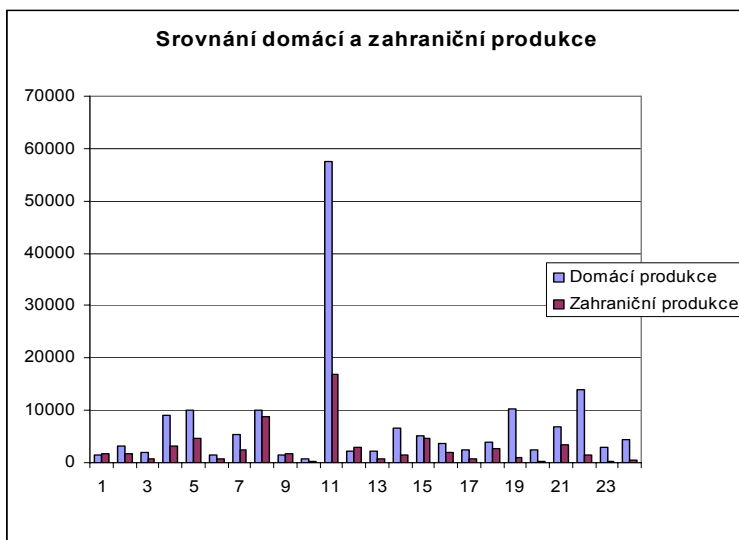
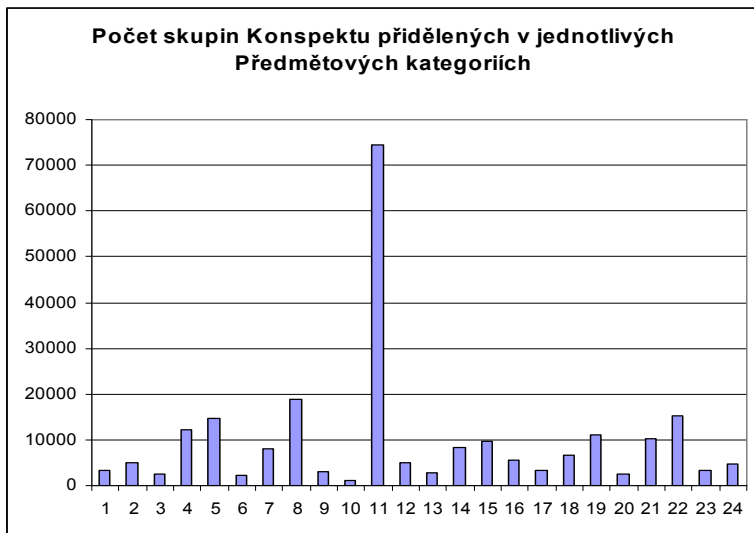
Postupně se vytvářejí i tematické mapy fondů jednotlivých institucí. Pomocí tematické mapy je v současné době zpřístupněna část knihovních fondů NK ČR, a to knihy zpracované v letech 2000-2005. Na tematickém zpřístupnění knih zpracovaných před rokem 2000 a dalších typů tištěných i netištěných dokumentů se intenzivně pracuje.

Tematické mapy fondů jsou určeny především zájemcům z řad čtenářů, knihovníků a nakladatelů, kteří chtějí získat rychlou informaci o tematickém profilu fondů jednotlivých institucí bez podrobných bibliografických informací. Proto má být vyhledávací proces v zásadě jednoduchý a uživatelsky vstřícný.

Konkrétní způsob vyhledávání v tematickém portálu NK ČR tyto nároky splňuje: Aktivací názvu Předmětové kategorie se na vstupní obrazovce rozbálí menu obsahující název Předmětové kategorie a názvy jednotlivých skupin Konspektu spadajících do této předmětové kategorie. Je možno vyhledávat buď v celé Předmětové kategorii, nebo v jednotlivých skupinách Konspektu. Pokliknutím na zvolený název Předmětové kategorie nebo skupiny Konspektu se aktivuje okno dotazu: nabídne se jednoduchý formulář, v němž lze podle jednotlivých kritérií zpřesnit či zúžit dotaz. Je možno vyhledávat podle provenience, či nakladatele, dotaz lze zpřesnit jazykem dokumentu a rokem či rozmezím let vydání. Dotaz nemusí být omezen/zúžen pomocí nabízených kritérií: v tomto případě se odešle nevyplněný formulář.

⁵ Integrovaný přístup k informacím prostřednictvím Jednotné informační brány. – In: Národní knihovna 4 (2002), 225.

Následující grafy znázorňují počet skupin Konseptu přidělených v jednotlivých předmětových kategoriích. Názvy předmětových kategorií jsou uvedeny níže.

1	Antropologie, etnografie
2	Biologické vědy
3	Divadlo, film, tanec
4	Ekonomické vědy, obchod
5	Filozofie a náboženství
6	Fyzika a příbuzné vědy
7	Geografie. Geologie. Vědy o zemi
8	Historie a pomocné historické vědy. Biografické studie
9	Hudba
10	Chemie. Krystalografie. Mineralogické vědy
11	Jazyk, lingvistika a literatura
12	Knihovnictví, informatika, všeobecné, referenční literatura
13	Matematika
14	Lékařství
15	Politické vědy (Politologie, politika, veřejná správa, vojenství)
16	Právo
17	Psychologie
18	Sociologie
19	Technika, technologie, inženýrství
20	Tělesná výchova a sport. Rekreace
21	Umění, architektura, muzeologie
22	Výchova a vzdělávání
23	Výpočetní technika
24	Zemědělství

Uvedené grafy jsou mimo jiné malou ukázkou toho, jak tematické mapy reálně naplňují cíle metody Konspektu. Nepředstavují pouze nástroj pro jednoduché vyhledávání dokumentů, ale přinášejí nenáročnou formou cenné informace o složení a proporcionalitě knihovních fondů.

Podávají tak spolehlivý obraz o tom, jak jednotlivé knihovní instituce plní své úkoly v informačním pokrytí jim svěřeného oboru. V konkrétní rovině poskytují účinnou zpětnou vazbu pro koncepční a kooperativní budování knihovních fondů a sbírek